CONTRIBUŢII LA ISTORIA MOLDOVEI

ÎNTRE

ANII 1448—1458

DE

I. BOGDAN
Membru al Academiei Române.

Şedinţa dela 10 Aprilie 1907.

In Muzeul Czartoryski din Cracovia se păstrează, între multele acte mai nouă privitoare la istoria Moldovei, trei documente foarte interesante din anii 1448—1458, timpul luptelor pentru domnie între Roman II şi Petru II, între Bogdan II şi Alexandrel, între Petru Aron şi Ştefan cel Mare. Toate trei se rapoartă la relaţiile intime ce întreţineau unii din aceşti domni cu puternica familie de nobili poloni a Buczackilor, din herbul Habdank, stabilită în Galiţia şi Podolia din a doua jumătate a sec. XIV (după 1340 sau 1352) şi numită aşà după târguşorul Buczacz, precum o ramură a ei se numià Jazłowiecki, după târguşorul Jazłowiec (1). Această familie a dat mulţi demnitari înalţi statului polon: staroşti de Galič, castelani de Cameniţa, de Sniatin, de Colomeia; pe la mijlocul sec. XV funcţiunea de castelani ai Cameniţei, pe care o cucerise după moartea lui Vitold (1430) un Buczacki (2),

---

(1) Amândouă aceste localităţi din Galiţia se aflau la o depărtare ca de 50—60 km. dela graniţa Moldovei din timpul acela.

(2) Mihail, starostele de Galič, cel dintâiu Habdank care a avut un rol însemnat la întărirea stăpânirii polone în Galiţia şi Podolia şi la polonizarea acestor două provincii ruseşti. Vezi K. Stadnicki, *Synowie Gedymina*. Lemberg 1881, p. 198 şi urm. (după o cronică litvană şi după Długosz). Il găsim staroste pe la 1418 şi 1424 (v. Sobolevskij şi Ptaszycki, *Paleograficeskie snimki s russkich gramot*, No. 32 şi 34). La 1426 el e trimis de Vladislav Jagiello într'o misiune la Alexandru cel Bun (Prochaska, *Codex epistolaris Vitoldi*, p. 724), iar la 1433, tot în calitate de staroste de Galič, el tratează în numele regelui cu voevodul

și de staroști ai Podoliei, pare a fi fost ereditară între dânșii. Pe la sfârșitul acestui secol ei se înrudiră și cu boieri moldoveni, întru cât despre unul dintr'înșii se știe că a luat în căsătorie pe sora lui Șteful, cunoscutul părcalab de Hotin al lui Ștefan cel Mare și Bogdan Orbul (1).

Două din documentele Muzeului Czartoryski au fost publicate de A. Lewicki în *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, tom. III, pp. 40—41 și 98 (2); cuprinsul lor e rezumat de d-l N. Iorga în *Istoria lui Ștefan cel Mare*» (București 1904), pp. 47 și 71: acestea sunt documentele din 2 Dechemvrie 1449 și 24 Ianuarie 1458 ale lui Bogdan II și Petru Aron. Al treilea, mai important decât aceste două, din 23 Fevruarie 1448, a rămas necunoscut lui Lewicki și, pe cât știu, nu e publicat încă nicăiri. Dar ediția lui Lewicki are unele greșeli de lectură și nu e însoțită de traduceri. Astfel nu va fi fără folos dacă voiu publică din nou, după còpii mai exacte (3) făcute de mine la 1890, cele două documente din 1449 și 1458 și dacă voiu adăogă și documentul inedit al lui Roman (4) din 1448. Pentru înțelegerea cuprinsului lor, voiu da câteva explicări introductive, iar cuvintele rare și interesante, din punct de vedere cultural, le voiu explică în note.

I.

Documentul lui Roman II e dat la 23 Fevruarie 1448 în Colomeia, deci pe teritoriu galițian, în imediată apropiere de granița Moldovei. Roman eră încă stăpân pe Moldova, unde domniă dela 13 Iulie 1447, când omorîse pe unchiul său Ștefan, cel care cu cinci

---

Ștefan al Moldovei și primește jurământul acestuia în Suceava la 13 Ian. 1434 (Uljanickij, *Materialy*, p. 38, 40). E primul Buczacki care a intrat în legături mai deaproape cu ai noștri. Asupra vieții lui înainte de an. 1430 cf. Stadnicki, l. c., și A. Przezdziecki, *Podole, Wołyń, Ukraina*, Wilno 1841, I, p. 123 și urm.

(1) *Arh. ist.* I, 1, p. 119—120, doc. dela 1513, în care se citează doi fii ai lui Jurij Buczacki ca nepoți ai lui Șteful. — Familia Buczacki se stinge, după Niesiecki, la 1541 (*Herbarz polski*, ed. 2, Lipska 1839, p. 347; cf. Stadnicki, l. c. mai sus, p. 266). Noțiuni sumare asupra ei se găsesc, afară de scrierile citate ale lui Niesiecki și Stadnicki, în Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, ed. din 1858, pp. 220—221, 803—806.

(2) *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, tom. XIV. Cracoviae 1894.

(3) Variantele mai însemnate le comunic în note.

(4) In copia acestui din urmă desfăcusem pe ѡт în отъ; am pus dar ѡт, ca la celelalte, afară de două locuri din doc. dela 1449, unde notasem că originalul are отъ, ceea ce e foarte rar în documentele moldovenești.

ani mai nainte (1) detronase pe tatăl său Ilie şi-l orbise. Acesta se refugiase, împreună cu soţia sa Maria sau Marena, sora reginei-mame a Poloniei (2) şi mama lui Roman, pe teritoriu polon, bucurându-se de ocrotirea regelui Cazimir, cum se bucurase mai nainte de a fratelui acestuia Vladislav (1434—1444) şi de a tatălui lor Vladislav Jagiełło (†1434). Se credeà până acum că Ilie n'a trăit mult după orbirea sa; în ediţia letopiseţului dela Bistriţa (p. 69) am pus moartea lui la 1445, părere pe care a adoptat-o şi d-l N. Iorga în *Istoria lui Ştefan cel Mare* (p. 36). Caro, în Istoria Poloniei, vol. IV, p. 475 (Gotha 1875), credeà că el a fost omorît în 1444, părere ce o găsim şi la Picot, *Chronique de Moldavie*, p. 62, şi la Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, II, p. 168.

Documentul lui Roman din 1448 îndreaptă această eroare, arătându-ne că cinci ani după orbirea sa, Ilie trăià încă în Galiţia şi garantà, împreună cu fiul său şi cu sfetnicii acestuia, cari fuseseră şi ai lui, îndeplinirea unor obligaţiuni ce Roman îşi luà faţă de protectorul său Ditrih Buczacki, castelanul de Cameniţa şi starostele sau căpitanul general al Podoliei (3). Ditrih fusese un sprijinitor al tatălui său pe lângă regele Poloniei; în schimbul serviciilor primite, Ilie îşi luase faţă de dânsul oarecari angajamente, asupra cărora documentele cunoscute nu ne dau nici o deslușire; ele par a fi fost însă identice cu cele garantate de Roman prin actul dela 1448.

Prin acesta Roman se obligă a cedà lui Ditrih Buczacki pentru vecie, cu drept de stăpânire, următoarele şase sate din nordul Moldovei: Cuciurul, Lenţeştii, Iurcăuţii, Verbăuţii şi Vasilău, astăzi toate cinci în Bucovina, şi Borisovo, astăzi în Basarabia (prob. Boroseni în ţinutul Bălţilor). Pentru cazul când Roman i-ar refuzà aceste sate,

(1) Cronica dela Bistriţa (ed. Bogdan, *Cronici inedite atingătoare de istoria Românilor*, Bucureşti 1895, p. 36) dă data 1444: «6952, Maiu, Vineri înainte de pogorîrea sf. duh» (=15 Maiu). Documente dela Ştefan, fără fratele său Ilie, avem însă din 1443 (6 Martie: Uljan., p. 60–61; 18 Maiu: Arh. sf. Spiridon din Iaşi; 28 Mai: D. Greceanu, Stânca; 4 şi 30 Maiu: Uljan. p. 61–62). D-l Iorga pune începutul domniei a doua a lui Ştefan II la 29 Maiu 1443 (*Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 534).

(2) Sofia, soţia a patra a lui Vladislav Jagiełło, mama lui Cazimir, regele Poloniei dela 1444–1492.

(3) Cf. actul dela 1450 din Lewicki, *Codex epistolaris*, III, p. 53: «Theo[dricus] de B[ucza]cz, castellanus Camineczensis et capitaneus terre Podolie generalis». Vezi asupra lui şi Caro, *Geschichte Polens*, IV, p. 479, 481.—Cariera militară a acestui Teodoric-Ditrih şi a fraţilor săi e povestită, după cronicile litvane şi polone (mai ales a lui Długosz) şi după unele acte inedite de K. Stadnicki, *Synowie Gedymina*, p. 247 şi urm., cap. despre familiile Habdank, Konopka, Buczacki şi Jazlowiecki ca primi colonizatori ai Podoliei.

făgăduite în schimbul protecțiunii pe lângă rege și ajutorului pentru stăpânirea Moldovei, el declară că Buczacki va aveà dreptul să se despăgubească, confiscând avutul neguțătorilor moldoveni ori unde-i va prinde, fie pe teritoriul moldovenesc, fie pe cel polonez, iar el și «iubitul său tată» nu vor aveà dreptul să protesteze împotriva confiscărilor, nici înaintea regelui polon nici înaintea sfetnicilor acestuia.

Nu erà deci o simplă zălogire a satelor, cum se obișnuià în cazul unei călcări a angajamentelor luate, ci o dăruire perpetuă a lor, în felul cum se făceà dăruirea de sate la boierii de țară. Buczacki devenià astfel mare proprietar moldovean și căpătà dreptul de indigenat între nobilimea țerii.

Este evident că la 1448 Ilie erà încă în vieață; altfel Roman ar fi adăogat, de bună seamă, pe lângă numele tatălui său, și atributul de «răposat». Data morții lui Ilie trebue s'o punem dar între 1448 și 1455, când doamna Maria erà de sigur văduvă; v. doc. dela 1 Octomvrie 1455 în Uljanickij, p. 82—84: cu data greșită 6 Oct. 1454 (1).

Raportul dintre Roman și Buczacki e conceput în mintea celui dintâiu ca un raport de protecțiune din partea celui de al doilea: el întrebuințează pentru sine titlul de «fiu», iar pentru Buczacki titlul de «tată, părinte». Aceasta s'ar puteà explicà, nu-i vorbă, și prin vârsta foarte înaintată a lui Buczacki față de vârsta copilărească a lui Roman (2); dar așà aveau obiceiul să numească unii domni ai Moldovei și pe regii Poloniei sau ai Ungariei în actele lor de închinare (3). Voevodul Moldovei e protejatul unui înalt funcționar al regelui polon: atât de adânc căzuse acea provincie în urma luptelor pentru tron între fiii și urmașii lui Alexandru cel Bun!

Domnia lui Roman II se sfârșește la 2 Iulie 1448 prin moartea lui (4); se zice că ar fi fost otrăvit de oamenii unchiului său (Petru II), care stăpânià o parte din țară încă de prin Aprilie acelaș an (5).

(1) După documentul lui Bogdan II din 1449 Dec. 2, s'ar puteà însă admite că Ilie murise înainte de această dată.

(2) Ditrih Buczacki erà pe la 1448 cel puțin de 70 de ani, după datele adunate asupra lui de Stadnicki.

(3) Cf. actele de închinare ale lui Bogdan II și Alexandrel către guvernatorul Ungariei Ioan Hunyadi din 1450 și 1453, în *Cinci documente istorice slavo-române din arhiva curții imperiale dela Viena* de I. Bogdan, București 1889.

(4) Caro, l. c., p. 477. Cf. V. Pârvan, *Alexandrel-vodă și Bogdan-vodă*, București 1904, p. 27—28.

(5) Din 5 Aprilie 1448 (Pobrata) avem o donație a lui către mânăstirea Pobrata (*Arh. ist.* I, 1, p. 153), iar din 23 Aprilie 1448 (Suceava) una către logofătul Mihail (Uljan., p. 71—72).

Se naşte dar întrebarea : la 23 Fevruarie 1448, când Roman dedeà în Colomeia actul de care ne ocupăm, erà el alungat din ţară, sau se dusese de bună voie acolo, ca să-şi asigure ajutorul puternicului său vecin, care petreceà la fratele său Mużyło, stăpânitorul Colomeii şi al Sniatinului? Deşi fraza «să stea domnia sa pe lângă noi, ca să ne dobândim baştina noastră» ar păreà să indice prima hipoteză, totuş presupunerea a doua mi se pare mai justificată, întrucât cu cinci zile mai nainte, la 18 Fevruarie 1448, îl găsim pe Roman la Suceava, în tovărăşia fratelui său Ilihno şi înconjurat de aceiaşi boieri (Uljanickij, *Materialy*, p. 70). Faptul că în actul dela 23 Fevruarie sunt citaţi mai mulţi boieri decât în cel dela 18 Fevruarie, se explică prin garanţia cât mai mare posibilă, ce voià să dea Roman lui Buczacki. Toţi aceşti boieri, în frunte cu marele vornic Coste Perecĭchiul, fost visternic la 1443 şi 1445 (1), sunt cunoscuţi din documentele lui Ilie şi Ştefan. Nici unul din ei nu se află în sfatul lui Petru II dela 23 Aprilie 1448 (Uljanickij, l. c., p. 72). Dacă Roman, care la 1448 erà încă foarte tânăr, s'ar fi dus la Colomeia prin Fevruarie ca pribeag, e mai mult ca sigur că măcar câţiva din boierii lui l-ar fi părăsit, trecând în tabăra lui Petru. Cei doi rivali îşi împărţiau ţara în două, sfâşiind-o şi pustiind-o, aşà că regele Poloniei se gândià serios s'o anexeze la regatul său. Dintr'o scrisoare a lui Cazimir către Ioan Hunyadi reiese că prin Iulie Roman se luptà încă cu Petru şi regele dorià să-i împace (2).

II.

Al doilea document din Muzeul Czartoryski este o convenţie din 1449 Dechemvrie 2, între Bogdan, tatăl lui Ştefan cel Mare, şi între acelaş Ditrih Buczacki, staroste de Podolia şi castelan de Camenița, prin care acest din urmă se obligă, —contra politicei oficiale a regatului polon, care sprijinià, precum am văzut, linia lui Iliaş,—a da tot ajutorul său lui Bogdan, a nu ocroti pe Alexandru, fiul lui Iliaş, sau pe mama lui Marena, şi a nu-i primi, nici pe ei nici pe boierii lor, nicăiri în teritoriile sale. In schimbul acestui serviciu Bogdan se obligă a da lui Buczacki un stipendiu anual de

(1) Cf. „к. п. кости перечкна кист'крники" în doc. lui Ştefan din 6 Martie 1443 (Uljan., p. 61, unde e cetit greşit перчюна, lectură îndreptată, se vede, după fotografia originalului de Kalużniacki, Hurmuzaki I, 2, p. 880); numai кости, ibid., p. 65 (1445). Numele Perecĭchiul îi vine probabil dela satul Perecĭchiu, astăzi Pereşchiv, din jud. Tutova; v. amintirea acestui sat la 1661 în Iorga, *Studii şi Documente*, vol. V, p. 30, n. 2 (Pereschiiu).

(2) A. Lewicki, l. c., p. 33–34.

*

400 de zloți turcești—sumă considerabilă pentru acele timpuri, reprezentând cevà mai mult decât venitul celor șase sate dăruite lui cu un an mai nainte de Roman II—, câte 12 buți de vin, între cari două de vin grecesc foarte scump, câte 15 bucăți de stofe prețioase (10 de camhă și 5 de cufterie) și câte 5 bucăți de pânză. Pentru cazul când ar fi alungat din țara sa, Bogdan își rezervà dreptul de a se adăpostì pe teritoriile lui Buczacki, până ce se va puteà întoarce îndărăt (1).

Actul poartă data «Suceava 6957, Dechemvrie în 2», care e de sigur 2 Dechemvrie 1449, cum a cetit și Lewicki.

Anul începeà dar și în timpul lui Bogdan II cu 1 Ianuarie (2), căci dacă am admite era bizantină, cu începutul anului la 1 Septemvrie, am aveà data 1448, când în Moldova domnià sau Petru II, fratele legitim al lui Ilie și Ștefan—cf. documentele din Septemvrie și Octomvrie 1448 în Uljanickij, p. 71; I. Bogdan, *Documente moldovenești din arh. Brașovului*, p. 23—24; *Arh. ist.* I, 1, p. 113 (3)—sau Ciubăr Vodă al cronicei moldo-polone (Noemvrie și Dechemvrie 1448) (4). Petru II a murit, nu se știe în ce împrejurări, pe la sfârșitul anului 1448 sau mai de grabă pe la începutul lui 1449(5). In Maiu și Iunie 1449 erà domn Alexandru (Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, p. 319 n. 20; Uljan., p. 75—76); în Octomvrie Bogdan, venind din Ardeal, îl bate la Tămășeni și-l alungă din țară (*Cronici inedite atingătoare de istoria Românilor*, pp. 51 și 70) (6). Sprijinit de Ioan Hunyadi, spre a ocupà tronul Moldovei, Bogdan, care erà un fiu nelegitim al lui Alexandru cel Bun, nu se puteà așteptà

(1) Documentul acesta e resumat și de V. Pârvan, l. c., p. 41: 4 zloți turcești, în loc de 400, e greșit. Pentru un magnat ca Ditrih Buczacki un stipendiu de 4 zloți pe an ar fi fost o sumă cu totul ridicolă ; greșeala din textul documentului este dar evidentă, și e de mirat că n'a observat-o Lewicki.

(2) Cât pentru epoca lui Ștefan cel Mare, aceasta nu mai sufere nici o îndoeală. Astfel tratatul lui cu Cazimir dela 16 Sept. 6993 este evident din 1485, deoarece exemplarul latin al regelui polon poartă data 15 Sept. 1485: Colomia, in crastino exaltacionis sancte crucis, anno 1485 (Lewicki, l. c., p. 335). Asupra acestei chestiuni v. articolul d-lui C. Giurescu din *Convorbiri litarare* anul XXXIV, p. 693 și urm.

(3) La acestea se poate adăogà un document inedit din colecțiunea D-lui D. Greceanu dela Stânca, din 10 Octomvrie 1448. Și aci data 6956 trebue transformată începând anul cu 1 Ianuarie, căci altfel am căpătà 1447, când domnià Roman II.

(4) Vezi I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești înainte de Ureche*, București 1891, p. 174 și 248; N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, p. 43.

(5) N. Iorga, l. c., p. 45.

(6) Cf. V. Pârvan, l. c., p. 37—38.

la nici o bunăvoinţă din partea Polonilor, contra cărora a luptat tot timpul scurtei sale domnii, şi erà natural să caute a se asigurà, chiar dela începutul ei, împotriva unei surprinderi dela graniţa nordică a ţerii. Dela dânsul nu avem nici un act de închinare către regele Poloniei (1); avem însă două către guvernatorul Ungariei (*Cinci documente slavo-române din arhiva curţii imperiale dela Viena*, pp. 24—30). Astfel se explică învoeala cu Ditrih Buczacki. Nu ştim ce atitudine va fi avut acesta faţă de Bogdan în luptele înverşunate dela 1450 cu Polonii. Se poate însă ca încetineala înaintării trupelor polone, puse sub comanda palatinului din Lemberg, a castelanului din Sandomir şi a celui din Cameniţa, să fi fost şi o urmare a ţinutei îndoelnice a cestui din urmă, care cu trei ani mai nainte căzuse şi în disgraţia regelui, cucerind fără voia acestuia nişte cetăţi Podoliene dela Litvani (2). In istoria Poloniei, astfel de acte de nesupunere faţă de rege, din partea magnaţilor dela marginile regatului, sunt un lucru obişnuit, nu numai în sec. XVI şi XVII, ci şi într'al XV-lea. Se ştie ce straşnic dezastru i-a ajuns pe Poloni la 1450 în codrul dela Crasna: Długosz povesteşte că toţi trei căpitanii armatei regale au căzut în lupta cu Bogdan (3). Intre morţi se află dar şi Ditrih Buczacki, care dela 1450 încoace nu se mai pomeneşte nicăiri în izvoarele polone (4).

III.

Al treilea document din Muzeul Czartoryski este o adeverinţă sau un zapis, cum se zicea în limba veche, dela 24 Ianuarie 1458, al lui Petru Aron, prin care acesta recunoaşte că Mihailo din Buczacz, starostele Podoliei, i-a întors toţi banii, pe cari el îi plătise ca leafă (на жолдѣ) răposatului său frate Bartosz, fost staroste de Podolia.

Bartosz Buczacki, stăpânul Jazłowiecului şi al altor domenii din Galiţia, erà prieten cu Petru Aron şi cu logofătul acestuia Mihail, unul din cei mai bogaţi şi mai influenţi boieri din sec. XV, marele duşman al lui Ştefan cel Mare. Ca staroste de Podolia, Bartosz

(1) Fiul său Ştefan (cel Mare) afirmă contrariul în actul de închinare dela 2 Martie 1462 (Uljanickij, p. 101).

(2) Vezi K. Stadnicki, l. c., p. 218, 230, 256.

(3) Cf. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare,* p. 51.

(4) Lewicki, l. c., p. 630 (index). Chr. Engel, *Geschichte von Halitsch und Wladimir*, in *Fortsetzung der Algemeinen Welthistorie*, Dreyssigster Theil, p. 639; Niesiecki, *Herbarz polski,* p. 346; Caro, *Geschichte Polens,* IV, p. 479.

fusese unul din plenipotențiarii regelui Cazimir la încheierea tratatului de alianță și de închinare din 1455 între suveranul său și între domnul Moldovei Alexandru (Alexandrel, Ilihno), predecesorul lui Petru Aron (Uljanickij, p. 85).

Alungat de Ștefan cel Mare în Aprilie 1457, Petru Aron se refugiă la castelanul din Camenița, unde îl găsim la începutul anului următor, însoțit de cinci boieri, cari în primele momente ale căderii îi rămăseseră credincioși. Tot la Bartosz Buczacki și la fratele acestuia Mużyło, starostele de Sniatin și Colomeia (1), își găsise adăpost logofătul lui Petru, care se asigurase de aceasta printr'un tratat încheiat cu cei doi frați la Sniatin, în 24 Martie 1457 (2). La 1 Aprilie acelaș an, în Suceava, încheie un tratat analog cu dânșii și Petru Aron (3).

Zapisul dela 24 Ian. 1458, pomenind de Bartosz Buczacki ca de un răposat, confirmă știrea izvoarelor polone că acest ostaș și-a găsit moartea în luptele cu Tătarii dela Volga din an. 1457 (4).

Pentru banii ce-i primise dela Petru, ca să-l ajute împotriva lui Ștefan cel Mare, se vede că nu putuse să-i facă nici un serviciu, împiedecat fiind de luptele cu Tătarii, tocmai pe vremea când Ștefan alungă din Moldova pe Petru.

Zapisul lui Petru este interesant și prin aceea că ne dă numele celor cinci boieri mari, cari în curând aveau să figureze printre primii sfetnici ai lui Ștefan cel Mare: Duma Braevici (sau Brăescul), Stanciul, Costea Danovici (sau Dănescul), Ion părcalabul și Vasco Levici (sau al Leului). Cf. și obligația lui Ioan Buczacki către logofătul Mihail, dată în Sambor la 3 Aug. 1457 sau 1458 (Uljan., p. 95—96).

Ștefan i-a câștigat, prin blândețe, rând pe rând, pe toți cinci (5). Singur Mihail logofătul pare a nu se fi întors niciodată în țară, cu toate asigurările și jurămintele lui Ștefan, că-l va iertà și-i va

(1) Cf. Lewicki, l. c., p. 53: Mozilo de Buczacz Sniathinensis et [Colomiensis]. La 1461 și 1462 Mużyło de Buczacz eră și castelan de Camenița (Uljan., l. c., p. 98 și 102). Stadnicki greșește identificând pe Mużyło cu Mihail; Mużyło nu e cuvânt moldovenesc, cum crede dânsul, ci curat slavonesc (Miklosich, *Personennamen, Denkschriften* X, p. 294).—Asupra lui Mużyło Buczacki, căruia regele Vladislav la 1436 îi dăruise pe vieață teritoriile Sniatinului și Colomeii, v. K. Stadnicki, l. c., p. 263 și urm.

(2) Data aceasta e cu mult mai probabilă decât cea admisă de Uljanickij, l. c., p. 86 (1454). Kałużniacki (Hurm. I, 2, p. 889) e prea vag punând data 1445—1459; pericolul iminent pentru Mihail nu s'a ivit decât în Martie 1457, când auzise probabil de venirea lui Ștefan din Țara-Românească.

(3) Uljanickij, l. c., p. 92—95.

(4) Caro, l. c, p. 485; cf. Niesiecki, *Herbarz polski*, p. 346; K. Stadnicki, l. c., p. 268.

(5) Cf. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, p. 74.

întoarce moşiile confiscate (1). O ură neîmpăcată despărţià pe acest iscusit «cancelar» şi făcător de domni din întâia jumătate a sec. XV, de Ştefan. El a preferit să-şi petreacă zilele bătrâneţelor pe moşiile prietenilor săi din Galiţia şi Podolia, decât să se închine celui ce se făcuse Domn al Moldovei fără sprijinul său.

I.

Colomeia, 23 Fevruarie 1448.

✝ Милостїю божїею мы Романъ воевода, господарх земли молдавской, исъ радою штьца моего Илїа воеводы и маткы моеи Марин҇ѣ госпожда и съ всеи нашеи чистою (2) рад҇ѣ и съ оусими нашими бояри, чинимо знаменито и с҇ѣмъ листомъ нашимъ добрымъ кто на немь оузритъ или его услышитъ чтучи, иже тотъ истинныи нашъ милыи штецъ панъ Андрихъ боучаскыи, старост҇ѣ подолскою земли и каменскомоу, а то наипръвы стоя подли моего штца Илїа воеводы и чинилъ емоу добро много, а по томъ стоялъ подли моеи маткы на имя Марин҇ѣ госпожда, а теперъ стоитъ подли насъ и стоитъ о нашемъ доброту, и прїялъ мя къ его велебности въ масто сына, а его милости да ми будетъ въ масто штца, и слюбилъ ми и записалъ ся стояти подли насъ съ оусею своею рад҇ѣ и съ оусею своею моци, что его милости милыи богь далъ, и слюбилъ ми миловати мя до своего живота, яко штца (sic) сына своего милуетъ, и чтоби его милости стоялъ подли насъ добыти наша шчизна. А мы, подлугъ его милости слюбленїю и подлугъ его милости записоу, въ що намъ добро чинилъ и записалъ ся чинити добро намы (sic), а мы слюбили есмо и записали есмы ся, яко нашего милого штца, и потверждаемъ листи моего штца Илїа воеводы и дали есми ему шт насъ, яко моему милому штцу, селы на имя Василовъ надх Нистр҇ѣ и Борисово село и Коучоуровъ, Л҇ѣнцовичово село и Юрковци и Верковци, то щоби емоу оурикъ и съ въс҇ѣмъ доходомъ и съ оусими старыми хотары, куда шт в҇ѣка шживали. А коли не будемъ подлугъ держати записи нашего родител҇ѣ Илїа воеводы и наши записи, а панъ Андрихъ бучаскыи щоби воленъ брати на наши купци, оу земли королевской и оу нашеи земли, коли не будемъ ему запла-

(1) Ultimul salv-conduct ce-l trimite Ştefan logofătului Mihail în Polonia este din 10 Aug. 1470: Uljan., l. c., p. 107—108. Cele anterioare se găsesc în aceeaş publicaţie, pp. 96 (12 Iunie 1460), 99 (13 Sept. 1457, pus greşit de Uljan. la 1462), 106 (28 Iulie 1468). D-l Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, p. 74—75, crede că s'a întors şi el în ţară, dar n'a ocupat nici o demnitate la curtea lui Ştefan.

(2) Probabil în loc de честитою.

титы що есми ємꙋ записали; а мои мили ѡтецъ и мы такожде щобихми не могли молвити передъ нашемъ милымъ королемъ полскымъ и литовскои земли и иныхъ. [передъ] оуск҇мъ земл҇номъ и передъ оусею полскою радою. Ѧ на то естъ в҇кра господства ми романа воеводы вышеписаннаго и в҇кра въсѣхъ боѧръ молдавскыхъ, в҇кра пана косте перечкїѧ, великы дворникъ, и в. п. манoила хотинскы, и в. п. ѡана пънтеча, и в. п. козм҇ѣ шандровича, и в. п. щефꙋла жꙋметатича, и в. п. мис҇к, и в. п. ходка щикора, и в. п. косте чашника, и в. п. микл҇к греоула, и в. п. бълоша чашника, и в. п. петра чашника, и в. п. микоула кистїарника, и в. п. борчꙋла, и в. п. петра кистїарника, и в. п. юрїа столника, и в. п. тадора постелника, и в. п. бꙋда столника, и в. п. ивашко чортана, и в. п. гън҇к, и в. п. ивана бъздыга, и в҇кра въсѣхъ боѧръ нашихъ, великыхъ и малыхъ. Ѧ кто не съдержитъ нашъ записъ, тотъ да естъ проклѧтъ (1) ѿт вышнаго бога и ѿт пр҇кчистыѧ его матере и ѿт ві връховныхъ апостолъ и ѿт тї҃і ѿтьцъ, и да оуподобит сѧ іоуд҇к [и] арїеви. Ѧ на болшеи кр҇ѣпость семꙋ нашемꙋ записꙋ, вел҇кли есми нашемꙋ в҇крномꙋ и пр҇кпочетенномꙋ боѧринꙋ, панꙋ станчюлꙋ логофетꙋ, писати и нашꙋ печать привѣсити къ семꙋ нашемꙋ листꙋ вышеписанномꙋ . Писанъ оу коломы[и], въ л҇кто ҂ѕцнѕ, м҇ксѧца февꙋарїа кг.

Pecetea cea mare domnească, stricată.

Din mila lui Dumnezeu noi Roman Voevod, Domn al ţerii Moldovei, împreună cu sfetnicii tatălui meu Ilie Voevod şi ai mamei mele Marena Doamna şi cu toţi cinstiţii noştri sfetnici şi cu toţi boierii noştri, facem cunoscut prin această carte a noastră celor buni cari se vor uità la dânsa sau o vor auzi cetindu-se, că acest adevărat şi iubit părinte al nostru, dumnealui Didrih Buceaţchi, starostele ţerii Podoliei şi al Cameniţei, stând mai întâiu pe lângă tatăl meu Ilie Voevod i-a făcut mult bine, apoi a stat pe lângă maica mea, anume Marena Doamna, iar acum stă pe lângă noi şi stă pentru binele nostru, şi m'a luat pe lângă măria sa ca pe un fiu, ca să-mi fie domnia sa ca un tată, şi mi s'a jurat şi s'a legat în scris să stea pe lângă mine cu tot sfatul lui şi cu toată puterea lui, pe care bunul Dumnezeu i-a dat-o domniei sale, şi mi-a jurat să mă miluească câtă vreme va fi în vieaţă, precum un tată miluește pe fiul său, şi să stea domnia sa pe lângă noi, ca să ne dobândim baştina noastră. Iar noi, după jurământul domniei sale şi după legământul în scris al domniei sale, pentru binele ce ne-a făcut şi pentru binele ce s'a legat în scris să ne facă, am jurat şi ne-am legat în scris, ca faţă de un iubit al nostru părinte, şi întărim scrisorile tatălui nostru Ilie Voevod, şi-i dăm dela noi, ca unui iubit părinte al nostru, satele cu numele Vasi-

(1) In orig. greşit покрѧтъ.

lov (1) pe Nistru şi satul Borisovo (2) şi Cuciurul (3) şi satul Lenţeşti (4) şi Iurcăuţii şi Verbăuţii (5), ca să-i fie acestea uric cu tot venitul şi cu toate hotarele cele vechi, pe unde din veci au apucat. Şi dacă nu ne vom ţineà de scrisorile tatălui nostru Ilie Voevod şi de scrisorile noastre, şi dacă nu-i vom plăti ceea ce i-am făgăduit în scris, dumnealui Didrih Buceaţchi va fi volnic să iea dela neguţătorii noştri, fie în ţara craiului, fie în ţara noastră; iar iubitul meu tată şi noi deasemenea să nu putem zice nimica înaintea iubitului nostru craiu al ţerii Leşeşti şi al ţerii Litvei şi al altor ţeri, nici înaintea tuturor boierilor (6) şi înaintea tuturor sfetnicilor leşeşti. Şi spre aceasta este credinţa domniei mele mai sus scrisului Roman Voevod şi credinţa tuturor boierilor moldoveneşti, credinţa panului Coste Perecĭchiul, mare vornic, şi cr. p. Manoil dela Hotin, şi cr. p. Oană Pântece, şi cr. p. Cozma Şandrovici, şi cr. p. Şteful Jumătatici, şi cr. p. Misea, şi cr. p. Hodco Ştibor, şi cr. p. Coste ceaşnicul, şi cr. p. Miclea Greul, şi cr. p. Băloş ceaşnicul, şi cr. p. Petru ceaşnicul, şi cr. p. Micul vistiernicul, şi cr. p. Borciul, şi cr. p. Petru vistiernicul, şi cr. p. Iurii stolnicul, şi cr. p. Tador postelnicul, şi cr. p. Buda stolnicul, şi cr. p. Ivaşco Ciortan, şi cr. p. Gănea, şi cr. p. Ivan Băzdâg, şi credinţa tuturor boierilor noştri, mari şi mici. Iar cine nu se va ţineà de scrisoarea noastră, acela să fie afurisit de Dumnezeul cel de sus şi de prea curata lui maică şi de cei 12 fruntaşi (7) apostoli şi de cei 318 părinţi, şi să fie asemenea lui Iuda şi lui Arie. Şi spre mai mare tărie a acestei scrisori a noastre, poruncit-am credinciosului şi prea cinstitului nostru boier, dumnealui Stanciului logofătului, să scrie şi să acaţe pecetea noastră la această mai sus scrisă carte a noastră. Scrisă în Colomeia, la anul 6956, luna lui Fevruarie în 23.

II.

Suceava, 2 Dechemvrie 1449.

† Милостїю божїею мы Богданъ воевωда, господаръ земли молдавскои, вызнавами ис тымъ-то нашимъ листомъ каждомȣ добромȣ кто коли на немь оуѕритъ алибо его чтȣчи оуслышитъ, гдеж того вомȣ боудетъ потребно, ωже пришли есмо оу вечноую едность и оу христианскоую лагодȣ

(1) Astăzi Vasileu în Bucovina, districtul Cozman.

(2) Propriu „satul lui Boris“, astăzi Boroseni (pe Camenca) în ţinutul Bălţilor din Basarabia.

(3) Cuciurul mic, în Bucovina; Cuciurul mare e comună mai nouă.

(4) In Bucovina, între Prut şi Nistru.

(5) Amândouă în Bucovina, în apropiere de Cuciurul mic.

(6) Orig. земанїе, din pol. *ziemianin* Gutsbesitzer, Landedelmann „nobilis privatus“.

(7) Verhovnici; врьховныи din orig. coresp. latinescului supremus.

и оу сердечноую приазнъ ис нашимъ милымъ ѡтцемъ и приателемъ, ис паномъ детрихомъ боучацкимъ з ѧзловца, старостою каменецкимъ и подолскимъ, що имаетъ намъ панъ детрихъ приати съ оусимъ своимъ животомъ и съ оусею своею радою, ꙗкъ верны ѡтецъ своемȣ синоу и братъ братоу и ꙗко кажды добры чловѣвъ свое м(оу) животоу; а мы его милости имаемо приати тымъже ѡбичаемъ, доколѣ есмо наидали живы. И також имаетъ стати нашъ милыи приатель съ оусимъ своимъ родомъ и братиами за насъ оу нашего милого пана оу королѧ его милости и оу пановъ рады полскои съ оусею вирною приꙗзнею и добрымъ оумысломъ на кажды часъ, и имаетъ наши рѣчи ѡправлѣти, ꙗко нашъ милы приатель. И имаетъ стати противъ каждого нашего неприателѧ, и не имает оу себе кормити ани ховати оу своихъ мистихъ, ани оу городихъ, ани оу селихъ оу своихъ, ани оу волости оу своеи, ни ѡдного нашего неприателѧ, ни самого ѡлеѯандра, илиѧшева сына, ани кнѧгиню маткоу его, ани боѧръ, ани слоугъ ихъ, ани иного нашего неприателѧ, никого не вымоуючи. Ꙗле имаетъ панъ детрихъ стати оу королѧ его милости оу нашего милого пана и оу пановъ рады полскои, абы ѡлеѯандра и маткоу его ѡт граници ѡтдалили исъ оусими его слоугами, и чересъ его имѣнїа и волости. И не имаютъ пакостити земли нашеи, ани кȣпцемъ нашимъ, ани иномȣ никомȣ що естъ отъ нашеи земли. И ȣзвѣдаетъ нашъ милы приатель панъ детрихъ о наше злое, бȣдь ѡт [как]ова и ѡт которои стороны; а ѡнъ имаетъ насъ ѡстеречи, ꙗко нашъ милы приатель, ѡт ȣсихь злы[хъ] члонков (1), и имаетъ намъ радити и на ȣсе наше доброе. Ꙗ мы имаемъ давати панȣ детрихȣ на кажды рокъ по четири [ста] (2) златыхь (т)оу(рец)кихъ (3) и по десѧть бочокъ вина, и по двѣ бочки малмазию (4), и по десѧть камхи, [и] пѧть кȣфтери, и пѧть рѣкыхъ (5). Ꙗ пак ли сѧ бы намъ пригодила, боже того не даи, котораꙗ налога отъ [нѣкоторои] (6) стороны, и пригодило сѧ бы и намъ выити ѡт нашеи (7) земли, а мы абыхомъ доброволно оу ихъ имѣниа ис нашими паны, ис наши сварбы и конми, и городы его милости и миста имаютъ намъ быти ѡттворены, и мешкати оу его милости. До королѧ доброе наше ѡправимъ (8) ѡт нашеи (7) земли, тогды имаемъ до-

(1) Lewicki a cetit человѣковъ.

(2) Ста este omis de sigur prin nebăgarea de seamă a scriitorului, căci 4 zloți, în comparație cu darurile ce urmează, ar fi o sumă prea neînsemnată.

(3) Lew. оурецкихъ.

(4) Lew. малмазиє.

(5) Lew. речниxъ.

(6) Completat după o transcriere polonă a Muzeului Czartoryski: *nikotoroj*. Lewicki a cetit которои.

(7) Lew. нашои.

(8) Lew. ѡправомъ.

кроволно вынити ѡт его имѣнна, съ ѹсими нашими паны и скарбы и конми и съ ѹсимъ нашимъ имѣнїемъ. Тое оусе вышеписанное имаемъ зд[е]ржати (1) и пополнити, подлѹгъ того нашего листоу, при нашеи чти и при вѣрѣ христиꙗнскои. А на болшее потверженїе томѹ оусемѹ вышеписанномѹ, и печать нашѹ привѣсили есмо къ семѹ нашемѹ листѹ. Писанъ оу сѡчавѣ, въ лѣто ҂ѕцнз, мѣсꙗца декемврїа (2) в҃ день.

Pecetea peirdută.

Din mila lui Dumnezeu noi Bogdan Voevod, Domn al ţerii Moldovei, facem cunoscut prin această carte a noastră tuturor oamenilor buni cari se vor uità la dânsa sau o vor auzi cetindu-se, şi cărora le va fi de trebuinţă, că am ajuns la veşnică unire şi la dragoste creştinească şi la prietenie din inimă cu iubitul nostru părinte şi prieten, cu dumnealui Detrih Buceaţchi din Iazloveţ, starostele de Cameniţa şi de Podolia, şi că dumnealui Detrih are să ne ocrotească cu tot avutul lui şi cu tot sfatul lui, ca un adevărat părinte pe fiul său şi ca un frate pe fratele său şi ca orice om bun vieaţa sa (3); iar noi îl vom ocroti pe dumnealui în acelaş chip, câtă vreme vom fi în vieaţă. Deasemenea iubitul nostru prieten, cu tot neamul său şi cu fraţii săi, are să ne sprijinească pe lângă iubitul nostru domn, domnia sa craiul, şi pe lângă domnii sfetnici leşeşti, cu toată prietenia cea adevărată şi cu tot gândul cel bun, în orice vreme, şi are să îndrepte trebile noastre (4), ca un bun prieten al nostru. Şi are să se ridice împotriva oricărui duşman al nostru şi n'are să hrănească, nici să ţie la el, în târgurile sale sau în cetăţile sau în satele sale sau în ţinutul său, pe vreunul din neprietenii noştri, nici măcar pe Alexandru fiul lui Iliaş, nici pe Doamna, maica lui, nici pe boierii ori pe slugile lor, nici pe vreun alt neprieten al nostru, fără deosebire (5). Ci pan Detrih are să stăruească pe lângă domnul craiu, domnul nostru milostiv, şi pe lângă domnii sfetnici leşeşti, ca să îndepărteze dela graniţă pe Alexandru şi pe maica lui şi pe toate slugile lor, dincolo de moşiile şi de ţinuturile sale (6). Şi n'au să facă nici o pagubă ţerii noastre, nici neguţătorilor noştri, nici nimănui altuia din ţara noastră. Şi are să ne înştiinţeze iubitul nostru prieten pan Detrih de răul ce ne-ar ameninţà, fie dela oricine şi din orice parte; şi are să ne ferească, ca un bun prieten al nostru, de toţi oamenii răi (7),

(1) Lew. здаржати.
(2) Lew. дек[абра].
(3) Orig. своемоу животоу.
(4) Orig. наши рѣчи ѡправлѣти; рѣчь e acì pol. *rzecz*.
(5) Orig. никого не вынимоуючи: neexceptând pe nimenea.
(6) Se înţelege: ale lui Buczacki.
(7) Orig. члонков, prob. greşeală, în loc de члонков; pol. *czlonck* însamnă membru, articol.

şi are să ne sfătuească spre tot binele nostru. Iar noi avem să dăm panului Detrih pe fiecare an câte patru sute de zloţi turceşti şi câte zece buţi de vin şi câte două buţi de malmazie (1) şi câte zece bucăţi de camhă, câte cinci de cufterie (2) şi câte cinci de pânză (3). Şi dacă ni s'ar întâmplà, Dumnezeu să ne ferească de aceasta, vreo strâmtorare din vreo parte oarecare, şi ni s'ar întâmplà şi nouă să ieşim din ţara noastră, noi să avem voie a ne adăpostì (4) pe moşiile lui (5), cu boierii noştri, cu visteria noastră şi cu caii noştri; şi cetăţile şi târgurile domniei sale au să ne fie deschise, şi să putem locuì la domnia sa. Iar după ce vom isbutì la craiul să îndreptăm starea ţerii noastre spre bine şi să ne întoarcem în ţara noastră, să avem voie a ieşì din moşiile lui, cu toţi boierii noştri şi cu visteria şi cu caii şi cu toată averea noastră. Toate acestea mai sus scrise avem a le ţineà şi a le împlinì, după această carte a noastră, pe cinstea şi pe credinţa noastră creştinească. Iar spre mai mare tărie a tuturor celor mai sus scrise, am acăţat şi pecetea noastră la această carte a noastră. Scrisă în Suceava, la anul 6957, luna lui Dechemvrie în 2.

III.

Cameniţa, 24 Ianuarie 1458.

† Милостїю божїю (6) мы Петръ воевода, господаръ земли молдавскои, исъ своимы панове, ис паномъ д8мѣ браевичю (7), ис паномъ станчюломъ, ис паномъ косты дановичемъ, ис паномъ їωномъ паркалабомъ, ис паномъ васкомъ левичемъ, и съ оусимы нашими панове, съ великими и малими, и съ оусею нашею радою волоскою, вызнаваюмъ и симъ нашимъ листомъ каждом8 кто коли тотъ листъ оузритъ или чтоучи оуслишитъ, оуже (sic) тоты златии пинѣзи (8) котори есмы были дали на жолдь оурожену8 паноу бартъшовы з боучача, старостѣ земли подолском8 посполитом8, добрѧ памети, оурожены панъ михаило з боучача, староста подолскои посполитои, братъ роженъи пана бартоша, намъ верн8лъ и заплатилъ исполною. Я мы имъ слюбоуемъ, при нашеи чти и вѣр8 (sic) хри-

(1) Pol. *malmazya, malwazya*, vin de Malvasia (din Morea) sau de Candia.

(2) In doc. româneşti vechi *cofteria*, pol. *koftyr, kofter*, o stofă scumpă, întrebuinţată la dulămi boiereşti şi la brâie femeieşti. Vezi Hasdeu, *Cuvinte din Bătrâni*, I, p. 238.

(3) Orig. рѣбыхъ; cf. pol. rąb, gen. rębu Saum, rąbek Saum, pannus şi vechiul rom. rubă= pânză, la Hasdeu, *Cuv. din Bătr.*, I, p. 299. v. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch*, p. 281.

(4) Verbul acesta lipseşte în original.

(5) Orig. „lor", adecă ale lui Ditrih Buceaţchi şi rudelor lui.

(6) La Lewicki мы божїю.

(7) Lew. д8мѣбраевичю.

(8) Lew. злати и пинѣзи.

стнѧ[н]ской, аже не имаемъ пана мыхаила староста прѧдреченого и его намѧсниковъ по томъ боудѹчиихъ оупоминати ани габати оу вѣкы, писанїа ни листовъ заднихъ (1) ховати никакого, али оуси листовъ котори есмо имѣли на пана бартѹша, а ми тоти листовъ нашихъ оуси ѹмрътвимъ и ѹгасимъ и симъ нашимъ листомъ оу вѣки о тыхъ зол(о)тихъ (2). Я на то естъ (3) вѣра наша, господьства ми (4), и вѣра болѣръ нашихъ вишеписанихъ, великихъ и малихъ. Я на болше потверждение въсемѹ вишеписаномѹ оу листѹ семѹ, и печатъ нашъ и нашихъ пановъ привѣсихомъ къ семѹ листѹ нашемѹ. Писанъ оу каменици, в лѧто ҂ѕцѯѕ, мѣсѧца генваръ кд дьни.

Pecetea domnească şi patru peceţi boiereşti, două la dreapta şi două la stânga, legate cu fâşii de pergament, s'au pierdut. — Cerneală albăstrue.

† Din mila lui Dumnezeu noi Petru Voevod, Domn al ţerii Moldovei, împreună cu boierii mei, împreună cu boierul Duma Braevici şi cu boierul Stanciul şi cu boierul Costea Danovici şi cu boierul Ion părcalabul şi cu boierul Vasco Levici şi cu toţi boierii noştri, cu cei mari şi cu cei mici, şi cu toţi sfetnicii noştri moldoveneşti, facem cunoscut prin această carte a noastră tuturor celor ce vor vedeà această carte sau o vor auzì cetindu-se, că acei zloţi (5) pe cari i-am fost dat ca leafă cinstitului pan Bartoş din Buceaci, răposatul (6) staroste al întregii ţeri a Podoliei, cinstitul pan Mihailo din Buceaci, starostele întregii Podolii, frate bun (7) al panului Bartoş, ni i-a întors şi ni i-a plătit pe deplin. Deci noi îi făgăduim, pe cinstea şi pe credinţa noastră creştinească, că n'avem să-l mai supărăm, nici să mai amintim vreodată panului Mihail, starostele de mai sus numit, sau urmaşilor lui ce vor fi în viitor, de acel zapis, şi că nu vom păstrà de acì 'nainte nici un fel de scrisori, ci toate scrisorile câte le-am avut asupra panului Bartoş, toate acele scrisori ale noastre le nimicim şi le stingem, prin această scrisoare a noastră, pentru totdeauna, în ce priveşte acei zloţi. Şi spre aceasta este credinţa noastră, a domniei mele, şi credinţa boierilor noştri mai sus scrişi, mari şi mici. Iar spre mai mare tărie a tuturor celor mai sus scrise în această carte, am acăţat şi pecetea noastră şi peceţile boierilor noştri la această carte a noastră. Scrisă în Cameniţa, la anul 6966, luna Ianuarie în 24.

(1) Pol. listów żadnych.

(2) Lectura nu e clară în orig.; pisarul a scris întâiu о тоти, pe care l-a şters, adăogând deasupra о тыхъ. Lewicki a cetit о тоти золоти.

(3) Lew. а на тое.

(4) Lew. передъ нами.

(5) Orig. златии пинѧзи: bani de aur=zloţi.

(6) Orig. de bună amintire, добрѫ памети, pol. dobréj pamięci.

(7) Orig. братъ рожении, pol. brat rodzony.